

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

1. Датум и орган који је именовao комисију:

На основу члана 127 Статута Филолошког факултета Универзитета у Београду и члана 128 Закона о високом образовању, Наставно-научно веће на седници одржаној 25. марта 2104, донело је одлуку да се образује комисија за одбрану докторског рада.

2. Састав комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, звања, назива уже научне области закоју је изабран у звање, датума избора у звање и назив факултета, установе у којој је члан комисије запослен:

проф. др Јелена Филиповић, редовна професорка, Универзитет у Београду, Филолошки факултет, Шпански језик, Универзитет у Београду, датум избора у звање 30. децембар 2010, менторка,

проф. др Јулијана Вучо, редовна професорка, Универзитет у Београду, Филолошки факултет, Италијански језик, датум избора у звање 14. јул 2010, чланица,

проф. др Татјана Пауновић, редовна професорка, Универзитет у Нишу, Филозофски факултет, Енглески језик (од 2013), чланица.

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

1. **Владимира Дука**

2. **Датум рођења:** 09.05.1979, Нашице, Хрватска

3. **Датум одбране, место и назив мастер рада:**

15. мај 2011., Универзитет Западна Вирџинија, Катедра за енглески језик, САД, диплома нострификована 06.октобра 2011. бр. 06-613-7424/3-11, наслов рада: *Toward a New Understanding of ESL Students in the Composition Classroom*

Научна област из које је стечено академско звање магистра наука:

Наука о језику

III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

УТИЦАЈ ЕНГЛЕСКОГ ЈЕЗИКА КАО *LINGUA FRANCA* НА НАСТАВУ ЈЕЗИКА У СРЕДЊИМ ШКОЛАМА У СРБИЈИ

V ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Докторски рад Владимира Дуке има 263 стране, од чега 253 стране основног текста и 10 страна прилога.

Рад је организован у девет поглавља и садржи библиографију од 276 јединица.

У уводном поглављу кандидаткиња представља тему рада и наводи опште и посебне циљеве истраживања: 1) дефинисање и анализа ставова средњошколаца и професора о учењу енглеског језика у савременом, глобалном образовном и професионалном окружењу, (2) провера могућег утицаја тог окружења (присуство енглеског као *lingua franca*) на промену ставова ученика и професора. Да би се остварила два општа циља, ауторка дефинише и низ посебних циљева: положај, статус и улога енглеског језика као страног у средњошколском образовању из угла ученика и професора, утврђивање најчешћих модалитета употребе енглеског као страног језика у школском и ваншколском контексту, и предлог могућег решења “концептуалног несклада“ између измењених потреба и употреба енглеског језика као страног садржаних у контексту присуства и утицаја алтернативног концепта енглеског језика као *lingua franca*, и онога што се и даље сматра важним у актуелном процесу учења и усвајања енглеског језика као страног према препорукама Зајделхофер (Seidlhofer) (2011).

У овом поглављу представљени су и хипотезе истраживања, као и општи методолошки поступци. Опште хипотезе су:

(1) у складу са анализом постојећег стања (наставних планова и програма и уџбеника) претпоставља се да је преовлађујуће мишљење средњошколаца да компетенција говорника којима је енглески први језик (Л1) представља жељени модел коме треба тежити у току учења енглеског језика као страног. Претпоставља се да овако високо постављени циљ омета развој комуникативне компетенције ученика на различитим нивоима (за средњошколску популацију, А2-Б2 према *Заједничком европском референтном оквиру*) и значајно умањује њихову спремност да комуницирају на енглеском језику у циљу преношења порука и значења јер превише обраћају пажњу на граматичку прецизност коју намеће идеални модел говорника енглеског као Л1,

(2) чињеница да ученици одрастају у време када је присуство и свакодневно ширење енглеског језика на сваком кораку видљиво и очигледно, условљава нагло проширивање могућности употребе енглеског као страног језика, нарочито када су у питању електронски видови комуникације. Ученици имају потенцијалну могућност да свакодневно, са лакоћом остварују интеракцију са говорницима различитих језика и култура, и најважније, да буду изложени различитим варијететима енглеског као Л1 и као *lingua franca*.

(3) учење енглеског језика као страног треба да се одвија у складу са измењеним потребама и тежњама нараслог броја говорника који имају различите језике и културе, а којима је енглески страни језик, односно који га употребљавају у циљу

остварења социјалне, географске, образовне и професионалне мобилности на регионалном, континенталном и глобалном плану. Ауторка се определила за комбинацију квантитативних и квалитативних методолошких поступака чиме кроз поступак тријангулације обезбеђује поузданост података свог истраживања. У другом поглављу ауторка се бави концептом глобализације и феноменом ширења енглеског као глобалног језика и концептом енглеског као глобална *lingua franca* (у даљем тексту: ЕЛФ). Фокус трећег поглавља представљају социолошке и структуралне карактеристике овог варијетета, односно анализа основних разлика између ЕЛФ-а и енглеског као страног језика. У овом поглављу, ауторка се бави и питањима интерференције између Л1 и енглеског као страног језика. Четврто поглавље посвећено је интеркултурној димензији у настави страних језика и у настави енглеског као страног језика у контексту глобализације и бума информacionих технологија. Пето поглавље представља преглед језичких политика у области наставе и учења енглеског језика у Србији, док се у шестом поглављу детаљније представљају методолошки поступци примењени током истраживања и обраде података. Седмо и осмо поглавље су кључна поглавља ове дисертације и у њима се представљају резултати анализе спроведене квантитативном и квалитативном истраживачком методом. Девето, закључно поглавље нуди закључна разматрања и бави се педагошким импликацијама ЕЛФ-а, односно препорукама за даља истраживања.

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Предмет истраживања представљеног у овој дисертацији представља разматрање могућности редефинисања наставе енглеског као страног језика, у светлу концепта ЕЛФ-а, који, према многим истраживањима (нпр., Jenkins 2008; Graddol 2006), значајно мења наставни пејзаж, потребе и могућности како ученика тако и наставника енглеског као страног језика.

После уводног поглавља у коме се у општим цртама представљају сви делови истраживања, следи поглавље у којем се представља општи преглед литературе, као и шири теоријски оквир из кога је истраживање произашло. Теоријски оквир чини преглед досадашњих истраживања из области глобализације у савременој лингвистичкој теорији и анализа актуелне социолингвистичке ситуације у свету и код нас из перспективе присуства и утицаја концепта ЕЛФ-а. Други део теоријског оквира фокусира се на дефинисање самог концепта ЕЛФ-а. Најпре се дефинише појам *lingua franca* у ширем смислу, као социолингвистички и структуралистички феномен који је познат од како је света и века као варијетет који се користи у вишејезичним контактима говорника који немају заједнички Л1. Да би се овај концепт енглеског језика што потпуније разумео, приказују се основне разлике између ЕЛФ-а и енглеског као страног језика, а потом се представљају неке од кључних особина ЕЛФ-а. Приказане теоријске поставке представљају оквир за спроведено истраживање и омогућавају јасније тумачење добијених резултата. Коначно, оне дају основ за разумевање педагошких импликација испитиваног концепта.

Четврто поглавље бави се односом енглеског језика и различитих култура говорника који свакодневно употребљавају енглески језик. Млађи говорници, у овом случају средњошколци (како резултати истраживања указују), свакодневно успостављају несметану и неусиљену комуникацију са говорницима различитих култура широм света путем електронских медија, што доприноси развијању свести ученика о постојању и

употреби различитих варијетета енглеског језика и препознавању глобалне употребе енглеског језика.

Пето поглавље, као последњи део теоријског оквира истраживања, бави се историјом наставе и учења енглеског језика у Србији. Разматра се до које мере актуелни, међународни статус енглеског језика утиче на савремени процес наставе енглеског језика као страног, са посебним освртом на средњошколски образовни ниво у циљу испитивања неке од особина испитиваног концепта енглеског језика као лингве франце.

У шестом поглављу детаљно се описују претпоставке, постулати, методе, технике и инструменти прикупљања података, као и начин анализе и презентације резултата: анкете, интервјуи и продужени боравак (опсервација) у учионици. Узорак испитаника у овом истраживању чинило је 735 ученика различитих средњих школа (Н=735), узраста од 16 до 17 година, оба пола (М=305, Ж=430) и 33 професора енглеског језика (Н=33, М=3, Ж=30). Категорије које чине узорак су:

1) средњошколски ученици првог и другог разреда различитих смерова гимназије и средњих стручних школа, са неколико поткатегија:

- а) ученици друштвено-језичког смера гимназије (Н=272),
- б) ученици општег смера гимназије (Н=215),
- ц) ученици средњих стручних школа (Н=248),
- и:

2) професори енглеског језика (Н=33, М=3, Ж=30).

Истраживање је обављено на територији следећих градова у Србији: Нови Кнежевац, Шабац, Београд, Ивањица, Бор и Крушевац. Да би се утврдило да ли постоје разлике у одговорима ученика из различитих средњих школа, обављено истраживање обухватило је ученике из три образовно-васпитна профила средњих школа, опште гимназије, гимназије друштвено-језичког смера и средњих стручних школа. Ученици друштвено-језичког смера селектовани су као испитаници који су се управо определили за изучавање енглеског језика као своју будућу струку. Са друге стране, средње стручне школе су укључене због професионалне одређености неких ученика за развој практичних вештина и одабир будућих професија.

У седмом поглављу представљени су тумачење и анализа резултата који су прикупљени анкетним упитником, односно опсервацијом часова енглеског језика као страног и интервјуима. На крају овог поглавља изложена је дискусија о добијеним резултатима.

Осмо поглавље ове дисертације даје кратак преглед резултата истраживања, из кога су сажето изведени главни закључци. У деветом поглављу се образлажу педагошке импликације истраживања, са посебним освртом на могућности примене концепта ЕЛФ-ау оквиру наставе енглеског као страног на испитиваном средњошколском нивоу. Коначно, на крају овог поглавља предлажу се смернице за даља истраживања у оквиру ове области.

VII ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Резултати истраживања указују да су испитаници веома свесни значаја учења страних језика у приватном, образовном и професионалном контексту и потребе за развојем плурилингвалног репертоара који им омогућује активније учешће у

професионалним и другим подручјима активностиу међународном контексту. Истраживање такође указује на значај развијања свести код ученика да сваки појединац може да научи страни језик у зависности од својих потреба. Општи закључак истраживања представљеног у овој дисертацији је да у настави језика струке/језика за посебне намене треба развијати плурилингвални приступ, према коме се компетенције из једног језика преплићу са онима из других језика које особа користи, чинећи индивидуални плурилингвални репертоар који ученик/корисник језика може током целог живота да проширује новим језицима на различитим нивоима и са различитом наменом.

Кључни циљ ове дисертације био је анализа нових и измењених језичких и вањезичких околности у средњошколском наставном процесу које произилазе из измењеног статуса и улоге енглеског језика на међународној сцени. С тим у вези, ауторка је истражила надоласке изазове и предности које присуство ЕЛФ-а на глобалном, регионалном и националном нивоу уноси у процес наставе и учења енглеског као страног језика у средњим школама у Србији. Почетна претпоставка ове дисертације гласила је да је општи став средњошколских ученика да компетенција говорника којима је енглески први језик (Л1) представља жељени модел коме треба тежити у току учења енглеског језика као страног.

Ауторка нас у своје истраживање уводи детаљним прегледом теоријске литературе из ове области. Наводи да ЕЛФ као интердисциплинарна научна област почиње да се развија почетком 21. века, тачније 2000. године, када је Џенкинс објавила књигу „Фонологија енглеског као међународног језика” (*The Phonology of English as an International Language*) која се и данас сматра прекретницом у литератури која се бави ЕЛФ-ом. Ова студија се базира на емпиријским истраживањима и нуди конкретне предлоге за измењени приступ у учењу енглеског језика као страног. Истраживање у оквиру ЕЛФ-анаставила је даље Зајделхофер (Seidlhofer) радом на великом корпусу (“Бечко-оксфордски међународни корпус енглеског језика”) (*The Vienna-Oxford International Corpus of English (VOICE)*) на Универзитету у Бечу. Ово истраживање је још увек у току а усмерено је на идентификацију лексичко-граматичких облика који показују високу фреквенцију појављивања и системско присуство у говору, а разликују се од облика који употребљавају говорници енглеског као првог, а притом не изазивају проблеме у комуникацији, што је од пресудне важности. Зајделхофер наглашава да је у питању корпус говорног енглеског језика од пола милиона речи транскрибованих и аотираних на различите начине. Снимају се говорни догађаји који укључују приватне и јавне дијалоге, неформалне групне дискусије и конверзације, као и индивидуалне интервјуе. Истраживање укључује говорнике из различитих земаља чије се основно и средњошколско образовање није одвијало на енглеском језику. Имајући у виду да горепоменута лингвисткиња наглашава да су истраживања писаног енглеског још увек необављена с обзиром да је реч о далеко сложенијем подухвату од говорног енглеског језика, с тим у вези, ово истраживање требало би да служи као додатак досадашњем (не тако опсежном) истраживању из области прагматике и фонологије енглеског језика. Ауторка такође наводи да се ово динамично поље истраживања непрестано унапређује, те да су кључни циљеви будућих истраживања у оквиру поменутог концепта следећи: да се утврди које се граматичне конструкције и лексичке јединице најчешће употребљавају, да ли има аспеката који нарочито доприносе неометаној комуникацији, шта је то што доводи до проблема у комуникацији, да ли постоје уобичајене конструкције, лексичке јединице, и гласовне комбинације које се сматрају неграматичним у стандардном енглеском језику, а присутне су и не отежавају

комуникацију говорника на енглеском као страном или Л2, и ако је то случај, да ли се може испитати хипотеза по којој поједностављења говорника којима енглески није Л1 могу да представљају системске одлике ЕЛФ-а (Зајделхофер, 2003:18).

Ауторка се у својим разматрањима бави и питањем односа енглеског језика према другим језицима у свету у овом тренутку. Наиме, како у оквиру глобализације долази до непрекидног стварања нових језичких варијетета енглеског кроз говорну праску различитих говорника, данашњи енглески језик може бити доживљен као претња другим језицима, што такође потврђује значајан број лингвиста (Skutnabb-Kangas 2000, Phillipson 2003b, Brutt-Griffler 2004, Ferguson 2006). С тим у вези, Бугарски (2009) мисли да је питање ширења енглеског језика парадоксално. Са једне стране, на први поглед, суморни ефекти глобализације предвиђају свеопшту унификацију, коју прати управо језичка диверсификација. У “новом светском лингвистичком поретку” каква је глобализација, подстиче се учење других језика, па је чак и билингвизам увелико превазиђен модел. С обзиром на то да је енглески језик постао „комуникацијска алатка огромне политичке, идеолошке, и економске моћи“ како га дефинише Качру (Kachru, 1996:910), проток језика, култура и људи је интензивирањем, што чини комуникацију растегљивом. У оквиру дефинисања термина *lingua franca*, треба нагласити да је реч о веома старом феномену који однедавно привлачи пажњу у оквиру социолингвистике и примењене лингвистике, али да је глобални ефекат који он постиже оно што га ставља у фокус научне јавности. Барочи (Barotchi 1953) дефинише ове варијетете на следећи начин: “То је језик који редовно употребљавају говорници различитих првих језика у циљу унапређивања међусобне комуникације“. Фирт (Firth 2009) сматра да је ЕЛФ једна врста енглеског чији су говорници изузетно вешти у употреби енглеског језика као страног, и чија се компетенција не мора нужно вредновати од стране говорника којима је он први језик. Слично, поменути лингвиста (1996:240) даље тврди да је заправо реч о контактном и изабраном језику који служи различитим говорницима који немају заједнички језик и националну културу. За говорнике енглеског као Л1, ЕЛФ представља “додатно усвојени језички систем” (Ценкинс, 2000).

Истраживање је спроведено применом више комплементарних методолошких поступака. Администрирани су упитници којима је обухваћено 735 ученика из шест градова у Србији, и установљено је да им је кључни циљ у учењу енглеског језика као страног остваривање успешне комуникације и они га тако и употребљавају. На основу анализе ауторка закључује да ученици другог разреда друштвено-језичких смерова гимназија највише користе енглески језик, те да су комуникацију сврстали у кључне приоритете у учењу, што су такође потврдили и ученици из општих гимназија. Забележено је да су девојчице спремније и зрелије да успостављају комуникацију са различитим говорницима. Поменута запажања у вези са образовним профилем и полом ученика могу се објаснити неуједначеним захтевима при настави енглеског језика као страног у српским наставним плановима и програмима, те чињеницом да ученици уче језик у различитим образовним контекстима у којима се енглеском свуда не посвећује подједнака пажња.

Из резултата представљених у овој дисертацији, може се увидети да је поимање успешне комуникације на енглеском као страном делимично повезано са поштовањем структуралних језичких норми говорника којима је енглески први језик. Наиме, највећи број ученика сматра да је боравак у земљама енглеског говорног подручја од пресудне важности за даљи напредак у енглеском језику. Наведено запажање занимљиво је ако се

упореди са чињеницом да огроман проценат (92.8% испитаника) до сада није имало прилике да посети неку од поменутих земаља. Упркос томе, ученици ипак проналазе везу између боравка у земљама енглеског говорног подручја и напредовања у енглеском језику као страном. Што се тиче опредељености ученика да се приближе говорнику енглеског Л1, резултати указују да значајан број ученика показује јасну опредељеност и тежњу да се приближи њиховој компетенцији, док са друге стране, охрабрујући резултат представља чињеница што се трећина ученика определила да учи енглески језик који није искључиво везан за модел енглеског као Л1.

Ако се посматра учење енглеског језика у школском и ваншколском окружењу, одговори на постављена питања у анкетама и интервјуима пружили су вредна сазнања о томе да ли грешке које се јављају на часовима спречавају ученике да га употребљавају ван школе. На основу података добијених упитником, а касније потврђених опсервацијом часова и кроз интервјуе, ауторка закључује да се ученици слажу да је кључни циљ у учењу енглеског језика као страног стицање комуникативне и функционалне компетенције и да онисвакодневно комуницирају са говорницима других језика на енглеском, пре свега електронски путем. Из података представљених у истраживању може се увидети да ученици у Србији одрастају у окружењу у коме је незапамћено глобално ширење енглеског језика очигледно. С тим у вези, једна од најзначајнијих последица глобализације у настави је снажна опредељеност ученика да употребљавају електронске медије на енглеском језику. Дакле, велики број ученика сматра да их употреба електронских медија снажно мотивише да самостално уче енглески језик као страни. Као што је било очекивано, ученици су у већини одговорили да је гледање филмова и слушање музике на енглеском језику угодно и блиско средство за изложеност овом језику.

Резултти квалитативне анализе потврђују закључке квантитативне анализе према којима је кључни циљ у савременој настави и учењу енглеског као страног језика препознато стицање функционалне компетенције за активно и несметано извршење практичних комуникативних задатака у реалном животу.

Професори у анкетама и интервјуима такође показују сензитизираност на идеју релативне граматичке прецизности и спремност да приступе различитом вредновању различитих типова грешака ученика. Професори су спремни да анализирају грешке ученика и укажу на то којима би требало посветити више пажње а које игнорисати уколико не ремете комуникацију. Добijени резултати потврдили су да уџбеници у настави припремају ученике да развијају комуникативну компетенцију која ће омогућити да ученици комуницирају са вршњацима који живе ван граница ове земље, дакле, за међународну комуникацију. Дакле, потврђено је да актуелни уџбеници у највећој мери припремају ученике да савладају потребне језичке вештине за успешну комуникацију.

С обзиром на то да је питање присутности и избора одређене језичке варијанте практично неодвојиво од питања одабира уџбеника, забележено је да је мање-више подједнак број професора проценио да су британска, односно америчка, језичка варијанта у највећој мери присутна у уџбеницима. Ипак, резултати анализе указују на чињеницу да је међу ученицима утицајнија америчка варијанта којој су највише изложени путем електронских медија.

На основу анализе текстова из уџбеника, уочава се да је велики број професора потврдио да је њихов задатак двострук—да подучавају енглески језик и да истовремено буду бранитељи енглеске или америчке културе и начина живота. Оваква опредељеност била је помало изненађујућа с обзиром да се не ради о њиховој изворној култури/језику. И

пored тога, забележено је да значајан број професора енглеског верује да постојећи текстови у уџбеницима пружају сазнања о различитим културама. Дакле, приметно је да не постоји слагање у њиховим одговорима. С једне стране стиче се утисак да је енглески језик искључиво повезан са британском културом, а са друге стране група професора верује да су различите језичке варијанте и културе од поједнаке важности за ученике.

Када је реч о циљевима учења енглеског језика као страног, значајан број професора изразио је мишљење да је стицање структуралне лингвистичке компетенције (која се обично везује за стриктно усвајање језичког система) један од кључних циљева у савременом процесу наставе енглеског језика као страног. Ипак треба поменути и нови став, препознат у анализи, према коме професори енглеског језика сматрају да је потребно подстицати ученике да успостављају комуникацију са различитим говорницима без обзира на граматичку прецизност, јер ће тако стећи комуникативну компетенцију. Резултати који се надовезују на већ поменуте иду у прилог тврдњи да су се професори енглеског језика изјаснили да је развијање функционалне комуникативне компетенције од изузетног значаја за ученике.

Ипак, анализа интервјуа такође је потврдила да се традиционалне претпоставке о настави енглеског језика, веома тешко мењају. С тим у вези, кључни проблем забележен у одговорима професора енглеског језика који потврђују да концепт ЕЛФ-а још увек није заживео као могући алтернативни концепт енглеског језика који не прети да угрози стандардни енглески језик, како је навела Зајделхофер (2011).

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Досадашња истраживања из области ЕЛФ-а, према уверењу многих аутора имају значајне импликације на савремени процес наставе енглеског језика као страног. Стога, највећи изазов за професоре енглеског језика представља следећа дилема: Како интегрисати представљени концепт у савремени наставни процес? Ово представљено истраживање доноси закључке који су од кључног значаја за формирање нових језичких образовних политика у овој области и то не само у Србији, већ и у региону, и шире: (1) неопходно је ослушквати потребе ученика и унапређивати наставно окружење путем ажурирања постојећих уџбеника који припремају ученике да комуницирају са говорницима из различитих земаља, као и укључивање културолошког аспекта у наставу и развијање позитивног мишљења ученика према различитим варијететима енглеског које се данас глобално употребљавају, (2) неопходно је фокус наставе и учења премештати са граматичке прецизности на комуникативну, сврсисходну и функционалну компетенцију и употребу језика у различитим комуникативним доменима (школа, посао, приватна комуникација), (3) неопходно је развијати свест ученика и професора о новом контексту учења и наставе енглеског као страног језика и о улози и значају концепта ЕЛФ-а у савременом образовању.

IX ПРЕДЛОГ:

Комисија препознаје вредност истрајног и прилежног рад кандидаткиње и предлаже Већу Филолошког факултета Универзитета у Београду да рукопис под насловом **УТИЦАЈ ЕНГЛЕСКОГ ЈЕЗИКА КАО *LINGUA FRANCA* НА НАСТАВУ ЈЕЗИКА У**

СРЕДЊИМ ШКОЛАМА У СРБИЈИ прихвати као докторски рад који испуњава услове предвиђене законом, а кандидаткињу Владимиру Дука позове на усмену одбрану.

У Београду, 8. априла 2014.

КОМИСИЈА:

проф. др Јелена Филиповић, редовна професорка, Универзитет у Београду,
Филолошки факултет

проф. др Јулијана Вучо, редовна професорка, Универзитет у Београду,
Филолошки факултет

проф. др Татјана Пауновић, редовна професорка, Универзитет у Нишу,
Филозофски факултет